

Міністерство освіти і науки України
Донбаський державний педагогічний університет

Латинська мова і основи медичної термінології

*методичні вказівки для здобувачів
спеціальності 227 Терапія та реабілітація (Фізична терапія).*

Затверджено
вченою радою ДДПУ
Протокол № 9 від 29 червня 2023.

Слов'янськ – 2023

Латинська мова і основи медичної термінології. Метод. вказ. для студ. 1 курсу факультету фізвиховання. / Укладач:
О. В. Піскунов. Слов'янськ: ДДПУ, 2023. 100 с.

Укладач: О. В. Піскунов

Латинська мова – одна з базових навчальних дисциплін, що викладаються в багатьох навчальних закладах. Пояснюється це тим, що професійна мова спеціалістів складається з багатьох спеціальних термінів, які є словами греко-латинського походження. Тому вивчення основ латинської граматики, певного обсягу, медичної лексики та греко-латинських словотворчих елементів, принципів побудови медичного терміну – необхідна умова для свідомого сприйняття студентами спеціальних медичних дисциплін, для роботи з навчальною та науковою літературою, нарешті, для професійної діяльності майбутнього фахівця.

Латинська мова протягом століть була мовою навчання, науки, культури в країнах Західної Європи. Геній римського народу об'єднав у своїй мові як багатства народної латини, так і духовні досягнення підкорених Римом народів, особливо стародавніх греків.

Наука і культура, створені стародавніми греками та римлянами, не втратили свого значення і сьогодні, вони стали фундаментом як для європейської, так і для вітчизняної науки і культури. Як в європейських університетах, так і в багатьох перших вищих навчальних закладах України латинська мова була мовою викладання. Латинською мовою написані наукові праці численних вчених як Західної Європи, так і Росії та України. Серед них, зокрема, праці Корнелія Цельса „De medicina”, „батька медицини” Клавдія Галлена, „Systema naturae” Карла Ліннея, твори Феофана Прокоповича, Григорія Сковороди, Михайла Ломоносова.

Широке використання латинської мови в системі навчання різних країн сприяло створенню спільних наукових номенклатур у різних галузях знань, що значно полегшило взаємопорозуміння між науковцями в усьому світі. Тому знання спеціальної латинської термінології та номенклатури для майбутнього фахівця є вкрай необхідним.

Методичні вказівки призначені для допомоги студентам в оволодінні основними розділами курсу латинської мови та медичної термінології, у формуванні навичок утворення, перекладу та свідомого використання медичних термінів. Матеріал вказівок розрахований як для аудиторної, так і для самостійної роботи студентів.

Методичні вказівки складаються з двох модулів: „Анатомо-гістологічна термінологія” та „Клінічна та фармацевтична термінологія”. Кожен з цих модулів вміщує теоретичний матеріал, обов'язковий лексичний мінімум та практичні вправи. Теоретичний матеріал викладено коротко, в обсязі, необхідному для формування зазначених навичок.

Методична розробка відповідає робочій програмі, розробленій для викладання курсу за кредитно-модульною системою.

Модуль I. Анатомо-гістологічна термінологія

Змістовий модуль 1. Фонетика. Структура анатомо-гістологічних термінів

Заняття 1. Фонетика

Алфавіт

A, a [a]	J, j [й]	S, s [с],[з]
B, b [б]	K, k [к]	T, t [т]
C, c [к], [ц]	L, l [ль]	U, u [у], [в]
D, d [д]	M, m [м]	V, v [в]
E, e [е]	N, n [н]	X, x [кс]
F, f [ф]	O, o [о]	Y, y [і]
G, g [г]	P, p [п]	Z, z [з]
H, h [г]	Q, q [к]	
I, i [і], [й]	R, r [р]	

Система голосних

Монофтонги

Монофтонгами називають голосні, яким відповідає один звук, що вимовляється в один склад. До монофтонгів належать:

1) **A, a** вимовляється як українське [a]:

scapula [скапула] – лопатка

2) **E, e** вимовляється як українське [e]:

vertebra [вертебра] – хребець

3) **I, i** вимовляється як українське [i]:

inferior [інферіор] – нижній

але на початку складу вимовляється [й] і в таких випадках на письмі може замінюватися літерою **J, j** – „йот”:

maior (maior) [майор] – великий

4) **O, o** вимовляється як українське [o]:

colon [кільон] – ободова кишка

5) **U, u** вимовляється як українське [u]:

pulsus [пульсус] – пульс

6) **Y, y** – „іпсилон” – вживається у словах грецького походження і вимовляється як [i]:

myoma [міома] – м'язова пухлина.

Дифтонги

Дифтонгами називають поєднання двох голосних, що вимовляються в один склад. У латинській мові до дифтонгів належать такі поєднання голосних:

1) **ae** [e]: vena [вене] – вена

2) **oe** [e]: oedema [едема] – набряк

3) **au** [au], [av]: auris [авріс] – вухо

4) **eu** [eu], [ev]: neutrum [невтрум] – середній

У дифтонгах **ae**, **oe** літери можуть читатися окремо, якщо над другим компонентом дифтонгів стоїть надрядковий знак:

aëg (aëg) [аер] – повітря; arnoë [арное] – апное (відсутність дихання)

Система приголосних

C, c перед **e, i, y, ae, oe** вимовляється як українське [ц]:

cerebrum [церебрум] – головний мозок

caecum [цекум] – сліпа кишка

В інших випадках літера **c** вимовляється як [к]:

caput [капут] – голова

cranium [краніум] – череп

G, g вимовляється як українське [г]:

genu [гэну] – коліно

H, h вимовляється як українське [г]:

hepar [гéпар] – печінка

L, l завжди вимовляється м'яко [ль]:

glandŭla [гландуля] – залоза

S, s вимовляється як українське [с], але між голосними, а також між голосним та приголосними **m, n** вимовляється як [з]:

muscŭlus [мўскулос] – м'яз

vesīca [везіка] – міхур

plasma [плязма] – плазма

X, x вимовляється як українське [кс]:

plexus [плексус] – сплетіння

У словах грецького походження зустрічаються такі сполучення приголосних:

Ch [x]: chole [хóле] – жовч

Ph [ф]: pharynx [фáрінкс] – глотка

Th [т]: thorax [тóракс] – грудна клітка

Rh [р]: rharpe [ра́фе] – шов

Вимова інших буквосполучень

Qu перед голосним вимовляється як [кв]:

aqua [áква] – вода

ngu перед голосним вимовляється як [нгв]:

lingua [лінгва] – язик

Ti перед голосним вимовляється як [ці], але після приголосних **s, t, x** – [ті]:

articulatio [артікуляціо] – суглоб

ostium [óстіум] – отвір

Наголос

У латинській мові наголос ставиться на другому складі з кінця слова, якщо голосний в цьому складі довгий. Якщо він короткий, наголос переноситься на третій склад з кінця слова.

Довгота чи короткість передостаннього складу визначається природою або позицією голосного. Оскільки природу латинських голосних ми не можемо відтворити засобами рідної мови, то вона за традицією визначається надрядковими знаками: ¯ знак довготи, ˇ знак короткості. Наприклад, natŭra [натŭра], corpŏra [кóрпора].

На довготу чи короткість голосного передостаннього складу впливає і його позиція. Якщо голосний стоїть перед голосним, то він короткий, а якщо перед двома приголосними, то він довгий. Наприклад, fragmentum [фрагмéнтум], historia [гістóрія].

Отже,

Довгі голосні

1) за природою:

а) позначені знаком довготи (¯):

canālis [канáліс] – канал

б) дифтонги ae, oe:

pharmacopoea [фармакопéа] – фармакопея;

2) за позицією:

розташовані перед двома і більше приголосними або перед приголосними **x, z**:

senectus [сенéктус] – старість

complexus [комплексус] – поєднання

Короткі голосні

1) за природою

позначені знаком короткості (˘):

humērus [гúмерус] – плечова кістка;

2) за позицією

голосний перед іншим голосним:

fovea [фóвеа] – ямка

Тренувальні вправи

Вправа I

Прочитати:

palatinus, májor, jejúnum, artéria, juguláris, vénae, aegrótus, oedéma, áër, eupnóë, áuctor, cíto, cósta, caécum, cérebrum, clavícula, coccýgeus, língua, língula, ángulus, squáma, áqua, obliquus, sánguis, thórax, ophthálmicus, encéphalon, rhinítis, brónchus, haemorrhagía, zygóma, hypoglóssus, lympháticus, psychológia, phárynx, xerostomía, áxis, sýstole, ischiádicus, thyreoideus, sánitas, násus, vása, procéssus, dósis, dysentería, plásma, platýsma, ósseus, Latína, Látium, solútio, cartilágo, injéctio, articulátio, tíbia, míxtio, combústio.

Вправа II

Прочитати, пояснити постановку наголосу:

ligamentum, vertebrális, glandŭla, musculŭs, labyrinthus, periosteum, processus, cranium, incisŭra, otorrhoea, forāmen, radius, tuberculŭm, medicĭna, medicŭs, patella, transversus, scapŭla, vertebra, rhythmicus, linea, hygiēna, curatio, poēma, assistens, medulla, mesenterium, diaeta, pharmacopoea, vesĭca fellea, ductus hepaticus, glandŭla thyreoidea, nervus faciālis, musculŭs lumbālis, tunĭca mucōsa, extremĭtas dexter, canālis optĭcus, os hyoideum, vena cardiaca.

Заняття 2. Іменник

Латинський іменник має такі граматичні категорії:

- 1) рід: masculīnum – чоловічий (m)
feminīnum – жіночий (f)
neutrum – середній (n)
- 2) число: singulāris (sing.) – однина
plurālis (plur.) – множина
- 3) відмінок: Nominatīvus (Nom.) – називний
Genetīvus (Gen.) – родовий
Datīvus (Dat.) – давальний

Accusatīvus (Acc.) – знахідний

Ablatīvus (Abl.) – орудний

Vocatīvus (Voc.) – кличний

У медичній термінології використовуються головним чином два відмінки: **Nominatīvus** та **Genetīvus**. У спеціальних висловах часто вживаються **Accusatīvus** та **Ablatīvus**.

Латинський іменник має п'ять відмін. Відміна іменника визначається за закінченням Genetīvus Singulāris (родового відмінка однини), яке подається в словнику і є частиною словникової форми іменника.

Словникова форма іменника складається з форми Nominatīvus Singularis, закінчення Genetīvus Singulāris та індексів „m, f, n”, що вказують на рід іменника:

vertebra, ae f – хребець

muscūlus, i m – м'яз

articulatio, ōnis f – суглоб

processus, ūs m – відросток

facies, eī f – обличчя, поверхня

Кожна відміна іменника позначається характерним закінченням Genetivus Singularis:

	Відміна	Закінчення Genetivus Singulāris
I	-ae	
II	-i	
III	-is	
IV	-ūs	
V	-ēi	

За формою Genetivus Singulāris визначається також основа іменника. Для цього треба відкинути відмінкове закінчення форми Genetivus Singulāris. У вищенаведених іменниках основа визначається таким чином:

Відміна	Форма Genetivus Singularis	Основа				
I	vertebrae	vertebr-				
II	muscūli	muscul-				
III	articulatiōnis	articulation-	IV	processus	process-	V
faciēi	faci-					

Визначення основи є необхідним для відмінювання іменників. Для цього до основи іменника додаються відмінкові закінчення.

Приклади перекладу українського терміна латинською мовою

1. Хребці.

Словникова форма: *vertebra*, ae f (I відміна, основа: *vertebr-*, жіночий рід).

Необхідний відмінок і число – *Nominatīvus Plurālis* (називний відмінок множини). Згідно таблиці відмінкових закінчень, *Nom. plur.* іменників I відміни жіночого роду має закінчення –*ae*. Додаємо закінчення до основи іменника і отримуємо потрібну форму:

vertebr- + *-ae* = *vertebrae* – хребці.

2. Суглоби.

Словникова форма: *articulatio, ōnis* f (III відміна, основа: *articulation-*, жіночий рід).

Необхідний відмінок і число – *Nominatīvus Plurālis* (називний відмінок множини). За таблицею відмінкових закінчень *Nom. plur.* іменників III відміни жіночого роду має закінчення –*es*. Додаємо закінчення до основи іменника і отримуємо потрібну форму:

articulation- + *-es* = *articulatiōnes* – суглоби.

3. Вени обличчя.

Словникова форма: 1) *vena*, ae f (I відміна, основа: *ven-*, жіночий рід);

2) *facies*, ei f (V відміна, основа: *faci-*, жіночий рід).

Необхідний відмінок і число – 1) *Nominatīvus Plurālis* (відмінкове закінчення –*ae*); 2) *Genetīvus Singulāris* (відмінкове закінчення – *ei*). Додаємо закінчення до основи іменника і отримуємо потрібні форми:

ven- + *-ae* = *venae* (*Nom. plur.*) – вени; *faci-* + *-ei* = *faciēi* (*Gen. sing.*) – обличчя.

!!! У терміні, що складається з кількох слів, на першому місці завжди стоїть іменник в *Nominatīvus*. Таким чином, маємо

venae faciēi – вени обличчя.

Лексичний мінімум та тренувальні вправи

<i>costa</i> , ae f	– ребро; ребро
<i>glandūla</i> , ae f	– залоза; железа (<i>aden-</i>)
<i>lingua</i> , ae f	– язик; язык (<i>gloss-</i> , <i>glott-</i>)
<i>scapūla</i> , ae f	– лопатка; лопатка
<i>vertebra</i> , ae f	– хребець; позвонок (<i>spondyl-</i>)
<i>collum</i> , i n	– шия; шея
<i>corpus</i> , ōnis n	– тіло; тело (<i>somat-</i>)
<i>ligamentum</i> , i n	– зв'язка; связка (<i>syndesm-</i>)
<i>musculus</i> , i m	– м'яз; мышца (<i>my-</i> , <i>mys-</i>)
<i>tuberculum</i> , i n	– горбок; бугорок
<i>apex</i> , apicis m	– верхівка; верхушка
<i>articulatio</i> , ōnis f	– суглоб; сустав (<i>arthr-</i>)
<i>forāmen</i> , inis n	– отвір; отверстие
<i>os</i> , ossis n	– кістка; кость (<i>oste-</i>)
<i>genu</i> , us n	– коліно; колено (<i>gon-</i>)

processus, us m	– відросток; отросток
facies, ēi f	– поверхня; поверхность
vena, ae, f	– вена; вена (phleb-)
dens, tis m	– зуб; зуб (odont-)
radix, ĩcis f	– корінь; корень
cornu, ūs n	– ріг; рог (kerat-)

Вправа I

Визначити відміну та основу іменників:

bronchus, i m	medulla, ae f	ligamentum, i n
ductus, us m	cartilāgo, ĩnis f	homo, ĩnis m
corpus, oris n	cornu, us n	cerebrum, i n
vena, ae f	larynx, ngis m	thorax, ācis m
oedēma, ātis n	cancer, cri m	scabies, ēi f

Вправа II

Перекласти українською мовою:

arteria linguae, ligamentum scapulae, processus ossis, collum radii, apex pulmōnis, forāmen cranii, facies humēri, crista colli costae, apex radĭcis dentis, corpus vertebrae, vena faciēi.

Вправа III

Перекласти латинською мовою:

шийка лопатки, суглоб коліна, горбок ребра, поверхня кістки, вена язика, м'яз шиї, верхівка рога, корінь зуба, отвір хребця, тіло м'яза, зв'язка коліна, залоза язика.

Заняття 3. Утворення та переклад клінічних термінів

Багато складних клінічних термінів за своїми морфологічними ознаками відносяться до іменників I відміни. Вони утворюються за допомогою кількох коренів грецького походження. Кінцевий елемент у такому терміні є граматично оформленим і має закінчення **-ia** в Nom. sing.:

Грецький корінь (основа)

path-
alg-
log-

Кінцевий терміоелемент

-pathia, ae f – захворювання
-algia, ae f – біль